

Sygn. akt III UK 326/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania E.S.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 6 listopada 2019 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 24 maja 2018 r., sygn. akt III (...),

oddala skargę.

UZASADNIENIE

Sąd Najwyższy - na skutek skargi kasacyjnej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w R. - wyrokiem z dnia 5 maja 2016 r., III UK (...), uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 19 marca 2015 r. i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Uchylonym wyrokiem oddalono apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 30 października 2014 r., którym zmieniono decyzję z dnia 12 czerwca 2014 r. i

przyznano E.S. prawo do emerytury, począwszy od dnia 1 maja 2014 r. Orzeczenie tej treści pozostawało w związku z zaliczeniem do stażu pracy ubezpieczonego w warunkach szczególnych zatrudnienia w charakterze traktorzysty w Spółdzielni Kółek Rolniczych w P. od dnia 18 lipca 1975 r. do dnia 30 września 1991 r. stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Sądy obu instancji zakwalifikowały tę pracę jako wymienioną w wykazie A, dziale VIII, poz. 3 pkt 1 stanowiącym załącznik nr 1 zarządzenia nr 16 Ministra Rolnictwa Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. Urz. MRiRW 1988 r., Nr 2, poz. 4) oraz pkt 3 wykazu A, działu VIII (w transporcie i łączności) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) jako prace kierowców ciągników, kombajnów, których wykonywanie uprawnia do emerytury w wieku wcześniejszym na podstawie art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, art. 32 ust. 1a pkt 1 i art. 32 ust. 2, 3 oraz 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.).

Uchylając wyrok Sądu Apelacyjnego w (...), Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na utrwalone w orzecznictwie przekonanie o nieprzypadkowym usystematyzowaniu prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości w oddzielnych działach wykazu prac wykonywanych w szczególnych warunkach przez przypisanie poszczególnych stanowisk pracy do gałęzi gospodarki, tłumaczone tym, że każde stanowisko pracy narażone jest na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym w zależności od związku wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652; z 3 czerwca 2008 r., I UK 381/07, LEX nr 494112; z 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09, LEX nr 515698; z 16 czerwca 2009 r., I UK 24/09, LEX nr 518067; z 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, LEX nr 619638; z 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652). Uznał jednak, że przytoczona zasada nie ma charakteru absolutnego i w szczególnych okolicznościach sprawy można od niej odstąpić, może się bowiem zdarzyć, że zakład pracy wykonywał także zadania

całkowicie odpowiadające innemu działowi gospodarki, co spowodowało, że szkodliwość danego rodzaju pracy odpowiadała szkodliwości pracy przyporządkowanej do innej branży (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 25 marca 2014 r., I UK 337/13 LEX nr 1458817; z 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817; z 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66).

Za decydujące uznał więc ustalenie, że pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych szkodliwych czynników, na które narażeni byli pracownicy innego działu przemysłu, w ramach którego takie same prace zaliczane są do prac w szczególnych warunkach (wyroki Sądu Najwyższego: z 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, LEX nr 1439383; z 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817). Wskazał, że ustalenie w tym przedmiocie – w tym stanie sprawy – musi opierać się na stwierdzeniu, że stopień szkodliwości lub uciążliwości pracy kierowcy traktora w spółdzielni usług rolniczych (w dziale rolnictwo) nie wykazuje żadnych istotnych różnic w stosunku do pracy kierowcy ciągnika w transporcie, rozumianej jako zespół czynności związanych z przemieszczaniem osób i dóbr materialnych przy użyciu odpowiedniego pojazdu. Podkreślił, że niewątpliwie prace kierowcy ciągnika, traktora lub kombajnu w transporcie i rolnictwie - mimo podobieństw - są różne, więc do przyjęcia, że praca kierowcy traktora (kombajnu) w spółdzielni usług rolniczych może być kwalifikowana jako praca w warunkach szczególnych w transporcie, wymagane jest dokonanie ustaleń wykazujących odpowiednio bliskie podobieństwo pracy w tych różnych branżach.

Sąd Apelacyjny w (...), który miał ponownie rozpoznać sprawę, uchylił wyrok Sądu Okręgowego i przekazał temu Sądowi sprawę do ponownego rozpoznania. W tym postępowaniu został przeprowadzony dowód z opinii biegłego z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, na podstawie którego ustalono, że charakter pracy kierowcy ciągnika wykonującego wyłącznie transport nie różni się od pracy kierowcy ciągnika wykonującego przemiennie transport i prace polowe, w obu bowiem wypadkach praca polega na kierowaniu określonym pojazdem mechanicznym. Sąd Okręgowy ocenił, że praca w polu może być bardziej uciążliwa jako wykonywana w znacznie cięższych warunkach niż praca kierowcy wykonującego transport, ponieważ oprócz czynników wspólnych, takich jak drgania

i hałas, występują dodatkowo czynniki biologiczne oraz chemiczne. Uzyskał też opinię biegłego z zakresu ruchu drogowego, transportu i pojazdów samochodowych, w której biegły stwierdził, że ciągniki rolnicze typu C330, C360 są ciągnikami wykorzystywanymi w pracach polowych, co w transporcie na duże odległości jest nieopłacalne, w związku z czym używa się ciągników siodłowych i balastowych, czyli samochodów. Oceniał przy tym, że ubezpieczony, pracując jako kierowca ciągnika w spółdzielni kółek rolniczych nie spełniał wymogów pracy w transporcie. Odrzucając wnioski tej opinii jako „sprzeczne z prawidłową opinią biegłego z zakresu BHP”, Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 31 maja 2017 r. orzekł ponownie o przyznaniu ubezpieczonemu emerytury w wieku obniżonym.

Rozpoznając apelację organu rentowego, Sąd Apelacyjny w (...) przejął istotne dla prawy ustalenia Sądu Okręgowego i - odnosząc się do okresów wykonywania przez ubezpieczonego jako kierowcy ciągnika, prac rolniczych (tzw. polowych) - uznał za przekonujące wnioski płynące z opinii biegłego z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy o tożsamym stopniu narażenia na czynniki szkodliwe prac kierowcy ciągnika w rolnictwie i kierowcy ciągnika w transporcie.

Skarga kasacyjna organu rentowego została oparta na podstawie naruszenia przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie prawa materialnego, tj. art. 184 ustawy o emeryturach i rentach w powiązaniu z § 4 ust. 1 oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów w związku z pkt 3 działu VIII wykazu A-załącznika do rozporządzenia, polegające „na uznaniu, że ubezpieczony spełnił wszystkie warunki nabycia prawa do emerytury, w tym legitymuje się wymaganym stażem pracy w warunkach szczególnych, co stanowi konsekwencję nieuzasadnionego zaliczenia do stażu pracy okresu zatrudnienia w Spółdzielni Kółek Rolniczych w P. (później: Przedsiębiorstwo Wielobranżowe R. Sp. z o.o.) w okresie od 18 lipca 1975 r. do 30 września 1991 r. na stanowisku kierowcy ciągnika oraz sezonowo na stanowisku kombajnisty”.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i jego zmianę oraz zmianę wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 31 maja 2017 r. i oddalenie odwołania oraz zasądzenie od wnioskodawcy na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Będące przedmiotem sporu prace kierowcy ciągnika rolniczego należy oceniać jako prace w szczególnych warunkach na podstawie przepisów działu A załącznika do rozporządzenia wydanego na podstawie upoważnienia przewidzianego w art. 55 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267), traktowanych w zakresie rodzajów prac, stanowisk i warunków uprawniających do wcześniejszej emerytury jako „przepisy dotychczasowe”, o których mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, OSNP 2002 nr 10, poz. 243 i wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306 i z dnia 9 maja 2006 r., II UK 183/05, niepublikowane). W mającym zastosowanie w sprawie wykazie A-załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych zostały wymienione pod pozycją 3 w dziale „Transport i łączność”. Tego rodzaju prac, a nawet podobnych, nie przewidziano w dziale X, obejmującym rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy, w związku z czym praca traktorzysty wykonywana w tym dziale gospodarki nie jest - z prawnego punktu widzenia - pracą w szczególnych warunkach, gdyż prawo przewiduje bezpośredni związek normatywny zatrudnienia w szczególnych warunkach z konkretnym procesem technologicznym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09 i I UK 24/09, niepublikowane; z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, niepublikowane; z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, niepublikowane; z dnia 19 marca 2012 r., II UK 166/11 i z dnia 14 marca 2013 r., I UK 547/12, OSNP 2014 r. nr 1, poz. 11). Utrzymując, że w prawnym określeniu pracy uzasadniającej prawo do świadczeń na zasadach rozporządzenia chodzi wyłącznie o pracę wymienioną w odpowiednim dziale wykazu A-załącznika do rozporządzenia, trzeba zauważyć, iż - ze względu na różny stopień narażenia na działanie szkodliwych czynników - chodzi także o wykonywanie pracy na stanowisku przypisanym do konkretnego działu przemysłu.

W § 2 rozporządzenia wymaga się, by prace w szczególnych warunkach były wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy, co można odczytywać wyłącznie jako wymaganie dotyczące

stanowiska pracy określonego w wykazach ustalonych przez właściwych ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz centralne związki spółdzielcze w porozumieniu z Ministrem Pracy, Płac i Spraw Socjalnych dla podległych i nadzorowanych zakładach pracy, które muszą pokrywać się z wykazami stanowiącymi załączniki do rozporządzenia. Wprawdzie regulacje resortowe pozbawione są już mocy prawnej (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03, OTK-A 2004 nr 6, poz. 57 i wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, niepublikowane; z dnia 24 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392 i z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306), to jednak nie może być pominięty - jako wskazówka interpretacyjna - obowiązujący od dnia 1 listopada 1988 r. wykaz – załącznik do zarządzenia Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.Urz. MRLiGZ. z 1988 r. Nr 2, poz. 4). Wskazane są w nim stanowiska pracy w różnych branżach – nie tylko w rolnictwie – na tej zasadzie, że jeżeli zakład pracy branży rolniczej wykonywał zadania w pełni odpowiadające zadaniom innego działu, to prace polegające na kierowaniu traktorami przy pracach transportowych kwalifikuje się jako wykonywane w szczególnych warunkach na podstawie wykazu w dziale VIII, w transporcie i łączności pod poz. 2, pkt 2 i 3, przy założeniu, że szkodliwość tego rodzaju pracy odpowiada szkodliwości pracy przyporządkowanej do branży transportu.

O ile więc kwalifikacja pracy polegającej na kierowaniu ciągnikiem w transporcie opiera się na prawnym domniemaniu narażenia na działanie szkodliwych czynników, o tyle wykonywanie pracy w szczególnych warunkach na stanowisku nieobjętym wykazem co do rodzaju pracy i działu przemysłu wymaga udowodnienia stałego i w pełnym wymiarze czasu pracy narażenia na działanie szkodliwych czynników przypisanych do prac wykonywanych w dziale przemysłu, w którym tego rodzaju prace są zaliczane do prac w szczególnych warunkach (wyroki Sądu Najwyższego; z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66; z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, niepublikowane; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 131/15, niepublikowane; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 121/15, niepublikowane; z

dnia 15 listopada 2016 r., II UK 397/15, niepublikowane; cytowane w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 1917 r., I UK 43/16, niepublikowane). Jeżeli więc w drodze wykładni funkcjonalnej pracę traktorzysty w rolnictwie możliwe jest uznanie za pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu wykazu A działu III poz. 3 załącznika do rozporządzenia, to tylko po udowodnieniu, że obciążenie psychofizyczne związane z tą pracą było takie samo jak obciążenie kierowcy ciągnika w transporcie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, niepublikowane; z dnia 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, niepublikowane; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 132/15, niepublikowane; z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, niepublikowane; z dnia 12 października 2016 r., III UK 1/16, niepublikowane; z dnia 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, niepublikowane; z dnia 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, niepublikowane i z dnia 23 lutego 2017 r., I UK 76/16, niepublikowane). Wykonywanie prac o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia (art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach) wymaga w takim przypadku potwierdzenia w ustaleniach faktycznych, ze względu zaś na wyjątkowy charakter prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym konieczne jest ściśle wykazanie takiego faktu. Inaczej mówiąc, sądy powinny tak interpretować przepisy rozporządzenia, aby w procesie stosowania prawa nie był rozszerzany ustalony przez ustawodawcę zamknięty katalog wykazu pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81).

Wydanie przez Sąd Najwyższy wyroku kasacyjnego z dnia 5 maja 2016 r., III UK 131/15, było następstwem uznania za uzasadnioną podstawy skargi kasacyjnej organu rentowego opartej na zarzucie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej oraz § 4 ust 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Sąd Najwyższy uchylił jednak wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania ze względu na niedostateczne ustalenia faktyczne, niezbędne do przyjęcia założenia, że praca ubezpieczonego jako traktorzysty i kombajnisty, wykonującego prace polowe w rolnictwie, była pracą o takim samym stopniu szkodliwości dla zdrowia jak praca traktorzysty i

kombajnisty w transporcie, czyli w dziale przemysłu określonym przez przepisy rozporządzenia. Sąd Apelacyjny oparł zaskarżony wyrok na ustaleniach zgodnych z wykładnią prawa dokonaną przez Sąd Najwyższy i wskazał, że praca ubezpieczonego jako kierowcy ciągnika, mimo wymienienia w dziale VIII „w transporcie i łączności”, łączy swą szkodliwość nie z samym prowadzeniem tych pojazdów, lecz z prowadzeniem ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w rolnictwie i obciążeń psychofizycznych wspólnym pracy w obu działach – w rolnictwie i w transporcie. Zwrócił uwagę, że zakwalifikowanie, jako wykonywanej w szczególnych warunkach, pracy traktorzysty (kierowcy ciągnika rolniczego) w trakcie prac polowych odpowiada rozumieniu tych przepisów przedstawionemu także już wcześniej w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

W konsekwencji niezakwestionowania tych ustaleń w skardze kasacyjnej opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398²⁰ i 398¹⁴ k.p.c.).

as